

Мр Дејан Јанићијевић

**RES IUDICATA У ЕНГЛЕСКОМ И
АМЕРИЧКОМ ПРАВУ**

UDK 347.953:340.5+347.918

Рецензент: Проф. др Милорад Рочкомановић

Сажељак

Овај рад представља покушај да се представи целовита слика принципа *res iudicata* у енглеском и америчком праву, као и да се сагледају сви специфични процесноправни аспекти његове примене. Принцип да пресуђена ствар има снагу закона, иако представља универзалну правну тековину, како у историјском тако и у географском смислу, ипак нема јединствену садржину и домен примене у свим државама и правним системима. Предмет пажње аутора овог рада су процесноправна законодавства Сједињених Америчких

Држава и Енглеске, чији су прописи који се односе на примену принципа пресуђене ствари представљени и детаљно анализирани. Принцип *res iudicata* у државама *Common Law* система има специфичну садржину, која, донекле, одступа од садржине овог принципа у државама континенталноевропског правног круга. Аутор посебан акценат ставља управо на она обележја принципа *res iudicata* у енглеском и америчком праву која га садржински чине различитим у односу на државе *Civil Law* система.

Кључне речи: *res iudicata*, пресуђена ствар, решено питање, тест троструког идентитета, претходно задовољење, позитивно и негативно дејство *res iudicata*.

Мр Дејан Јанићјевић¹

RES IUDICATA У ЕНГЛЕСКОМ И АМЕРИЧКОМ ПРАВУ

*Interest reipublicae ut sit finis litium*²

*Nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*³

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Термин *res iudicata* односи се на општи принцип да ранија коначна пресуда донета од стране државног или арбитражног суда у одређеној правној ствари представља процесну сметњу за поновно вођење поступка и одлучивање о истој правној ствари. За постојање ове процесне сметње у већини савремених правних система потребно је да постоји идентитет правних ствари у погледу захтева, странака и правног основа, тј. да је испуњен критеријум такозваног троструког идентитета.

Схватање да пресуђење одређене правне ствари у ранијем поступку представља сметњу за пружање правне заштите у истој правној ствари егзистира већ више векова и чини део правне традиције и културе различитих земаља и културних миљеа. Правило *ne bis in idem* представљало је један од важних принципа римског права⁴, где је примена правила о *res iudicata* оправдана са једне стране потребом заштите јавних интереса, а са друге стране, остварењем принципа правде у приватној сфери. Правило *res iudicata* среће се и у неким древним индијским текстовима.⁵ Данас се слободно може рећи да принцип *res iudicata* представља један од очигледних примера оних темељних правних принципа које познају све цивилизоване нације.

---

1 Асистент Правног факултета у Нишу.

2 У јавном је интересу да парница има крај.

3 Никоме не треба два пута судити за исту ствар.

4 Видети: *Digesta*, Књига 50, поглавље 17; i Justinian, *Institutes*, IV 13.5., наведено према: P. de Ly, "Res iudicata" and Arbitration.

5 Видети предмет: *Sheoparson Singh vs. Ramnandan Singh* (1916) LR 43 Ind. App. 91, где је суд препознао принцип *res iudicata* у Хинду тексту "Katyayana"

Процесни ефекти *res iudicata* могу се разврстати у две групе - позитивне и негативне. Позитивни ефекти огледају се у коначности одлуке, у везаности странака поступка и суда њоме, као и у могућности њеног принудног извршења. Са друге стране, негативна дејства *res iudicata* састоје се у томе што се о истој ствари не може више водити судски поступак. Негативни ефекти *res iudicata* означавају се максимумом *ne bis in idem*.

Без обзира на универзалну прихваћеност принципа *res iudicata*, у различитим правним системима постоје одређене разлике у погледу домена примене овог принципа. Апликација је несумњива и неспорна када се ради о преклудирању тужиоца од подизања истог захтева, заснованог на истом основу, против истог туженог. У многим *Common Law* државама, међутим, доктрина *res iudicata* примењује се и у циљу онемогућавања странака да поново расправљају, а суда да поново одлучује, о чињеничним и правним питањима о којима је већ расправљано и одлучено у поступку у коме су иста лица учествовала као странке. У мањем броју *Common Law* држава овај принцип је додатно проширен тако да обухвата и забрану расправљања и одлучивања о чињеничним и правним питањима између истих странака у каснијем поступку уколико су решавање тих питања странке могле покренуту у ранијем поступку, али оне то нису учиниле.

Идентитет у погледу странака, као услов за примену принципа *res iudicata*, постоји уколико су странке ранијег и каснијег поступка идентичне, или уколико се оне у процесном смислу сматрају идентичним. Строгост овог услова варира у различитим правним системима, а посебан случај представља право САД где се и нека трећа лица, под одређеним околностима, могу ослањати на овај принцип, односно бити везана њиме.

Приговор *res iudicata* користи се као средство одбране туженог на процесном терену – у циљу одбацивања тужбе као недопуштене. Међутим, према праву САД, принцип *res iudicata* може се примењивати и офанзивно – у циљу спречавања туженог да оспорава одлуке донете у ранијим поступцима.

У науци је опште прихваћен став да се примена принципа *res iudicata* односи и на области унутрашње и међународне трговинске арбитраже у том смислу што коначна арбитражна одлука има дејство *res iudicata* (и позитивно и негативно).

2. RES IUDICATA У ЕНГЛЕСКОМ ПРАВУ

2.1. Поступак пред државним судовима

2.1.1. Општа правила

Доктрина *res iudicata* дубоко је утемељена у традицији правних система *Common Law* држава. Према правилима енглеског права, да би се једна судска одлука могла квалификовати као *res iudicata* потребно је да буду испуњена два услова: она мора бити проглашена од стране суда надлежног да је донесе и мора се односити на предмет спора.⁶

Дејство одлуке која има својство *res iudicata* састоји се у томе што се њоме коначно и ауторитативно одлучује о предмету спора, тако да се, осим поступака по ванредним правним лековима, о истој ствари више не може водити поступак између истих странака (односно странака које се сматрају истим са странкама раније окончаног поступка).⁷

На *res iudicata* дејство раније одлуке позива се једна од странака у каснијем поступку истицањем различитих приговора. Две основне врсте средстава одбране на процесном терену која се могу користити у овом смислу су приговор пресуђене ствари (*cause of action estoppel*) и приговор решеног питања (*issue estoppel*). Уколико ови приговори буду усвојени, ефекти *res iudicata* огледаће се у преклудирању друге странке од употребе средстава којима се доводи у питање раније донета одлука у погледу правне ствари у целини или у погледу појединих правних или чињеничних питања у каснијем поступку. Правила која се односе на *res iudicata*, у енглеском праву, чине саставни део правила о доказивању.⁸

Енглеско право познаје још два приговора са учинком сличним учинку приговора пресуђене ствари: приговор претходног задовољења (*former recovery*) и приговор злоупотребе поступка (*abuse of process*). Иако се на последњи од ових приговора примењују посебна правила, према неким ауторима, посредни циљ свих осталих средстава одбране која се заснивају на *res*

6 P. Barnett, *Res Iudicata, Estoppel and Foreign Judgments*, Oxford University Press, 2001, стр. 11.

7 *Id.*, стр. 8.

8 24 *Carl-Zeiss Stiftung vs. Rayner & Keeler Ltd* (No 2) [1966] 2 All ER 536 at 564 (HL), Lord Guest.

iudicata је универзалан и састоји се управо у спречавању злоупотребе судског поступка.⁹

И стране судске одлуке могу у Енглеској имати *res iudicata* ефекте који су садржински једнаки дејству домаћих судских одлука.¹⁰ За овакво дејство стране одлуке потребно је да одлука има *res iudicata* ефекат у држави у којој је донесена и да буде призната од стране суда државе форума.¹¹ Коришћење ма ког средства одбране од захтева за признање одложитиће *res iudicata* дејство стране одлуке, а јавни поредак је једно од најчешће коришћених средстава у овом смислу.¹²

2.1.2. Пресуђена правна ствар

Као што је већ истакнуто, у енглеском праву појам *res iudicata* може се односити како на правну ствар, тако и на одређена чињенична и правна питања.

Термин *cause of action* у англосаксонском праву односи се на све чињенице и околности које представљају довољан повод за истицање захтева за пружање правне заштите. Начелно, за све захтеве који произлазе из једног догађаја и који се заснивају на истим чињеницама и доказима сматра се да имају исти *cause of action*.¹³ Приговор пресуђене ствари (*cause of action estoppel*) спречава странку да поново истиче или оспорава постојање одређеног *cause of action*, чије је постојање, односно непостојање, ауторитативно установљено од стране надлежног суда у претходној парници између истих странака (или странака које се сматрају истим са странкама раније окончаног поступка).¹⁴ Да би овај приговор био основан, *cause of action*, као основ истицања захтева за пружање правне заштите, мора бити идентичан ономе из ранијег поступка, а приликом

9 Видети предмет: *Arnold vs. National Westminster Bank plc* [1991] 2 AC 93 (HL).

10 Видети: Barnett, op. cit., стр. 24.

11 У Енглеској, на пример, страна одлука мора бити призната у складу са правилима *Common Law*, Закона о администрирању правде (*Administration of Justice Act*) из 1920. године, или Закона о страним одлукама (реципрочном извршењу) (*Foreign Judgments (Reciprocal Enforcement) Act*) из 1933. године; или Брислеске или Луганске конвенције или Уредбе Савета Европе бр. 44/2001 (наведено према: "*Res iudicata*" and *Arbitration*).

12 Видети одлуку Врховног суда Индије у предмету *Isabella vs. Susai* (1991) 1 SCC 494, где је заузет став да одлука не може имати *res iudicata* дејство уколико је њома наређена незаконита чинидаба.

13 Чак и ако се истиче повреда различитих одредаба уговора, постојаће један *cause of action*.

14 Видети: Barnett, op. cit., стр. 87-97.

одлучивања његовој основаности суд ће често морати да узима у обзир и образложење раније одлуке, а не само њен диспозитив.

2.1.3. Решено питање

Приговор решеног питања (*issue estoppel*) користи се као средство процесне одбране у новом поступку од оспоравања неког појединачног чињеничног или правног питања, које је већ било разматрано и које је коначно и ауторитативно решено у ранијем поступку између истих странака (или странака које се сматрају истим са странкама раније окончаног поступка)¹⁵. Питање о коме је реч, било да се тиче чињеница или правних последица чињеница, мора бити основни елемент *cause of action* или основа одбране.¹⁶ Као и код приговора пресуђене ствари, суд, приликом одлучивања о приговору, мора имати у виду и образложење донесене одлуке. Споредна правна и фактичка питања не могу бити обухваћена приговором решеног питања.

Традиционално је прихваћено да процесне одлуке не могу бити повод истицању приговора решеног питања. Приговор решеног питања неће бити усвојен ни ако странка против које је приговор истакнут покаже да располаже процесним средствима која су релевантна за коректност одлуке, а која она, ни уз сву дужну пажњу, није била у могућности да употреби у ранијем поступку.

И правило претходне реализације, односно претходног задовољења (*former recovery*), сматра се градивним елементом принципа *res iudicata*, а састоји се у томе што се странка у чију је корист донесена одлука преклудира од поновног истицања нових захтева у циљу остварења још неких права и интереса на основу истог чињеничног и правног стања. Сматра се да је право на истицање захтева заснованих на одређеном чињеничном и правном стању угашено доношењем пресуде тиме што је читаво чињенично и правно стање обухваћено њоме. Уколико је странка на чију је штету коначна одлука донесена испунила дужност наметнуту пресудом, она се може поуздати у то да ће принцип правичности, који се огледа у забрани “дуплог задовољења”, спречити поновно поступање у истој ствари.

2.1.4. Злоупотреба поступка

Приговори пресуђене ствари и решеног питања односе се на правне ствари и чињенична и правна питања која су била разматрана од стране суда и коначно

¹⁵ Видети: Barnett, op. cit., стр. 134-182.

¹⁶ Видети: предмет *Mills vs. Cooper* [1967] 2 QB 49.

решена. Судови су проширили овај принцип на тај начин да његова примена спречава странку у каснијој парници да подиже захтеве које је она, уз дужну пажњу, могла и морала да подигне, или да покреће решавање питања чије је решавање могла и била дужна да тражи у ранијој парници. Ово правило установљено је у предмету *Henderson vs. Henderson*.¹⁷ Међутим, почев од одлуке Куће Лордова у предмету *Johnson vs. Gore Wood & Co*.¹⁸ ово правило се сматра једним од интегралних елемената принципа злоупотребе поступка, а не проширењем принципа *ne bis in idem*. У најопштијем смислу, принцип забране злоупотребе поступка предвиђа да се вођење каснијег поступка неће сматрати допуштеним уколико је потребно да суд спречи злоупотребу поступка на штету једне странке или ако је потребно избећи ризик да ће бити пољуљано поверење у органе правосудја међу савесним људима.¹⁹ Овај принцип се ослања на неотуђиво право суда да спречи злоупотребу процедуре чак и када се понашање странака не може окарактерисати као противно процесним прописима. У примени принципа забране злоупотребе поступка судови у енглеском праву имају широку дискрецију.

2.1.5. Правила “*privity*” и “*mutuality*”

Преклузивни ефекти пресуде *in personam* у каснијим поступцима, у енглеском *Common Law*-у, ограничени су у складу са правилима о субјективним границама дејства пресуде.²⁰ Институт енглеског права који се означава термином “*privity*” предвиђа да само лица која су учествовала као странке у поступку из кога је одлука деривирала (или њихови *privies* - као лица која се у процесном смислу могу сматрати идентичним са неком од странака) могу бити везана пресудом или имати користи од њених преклузивних ефеката (не и било које треће лице). Са друге стране, постоји и правило “*mutuality*”,

17 Видети: одлуку (1844) 6 QB 288.

18 [2000] 2 AC 1. Видети и: *Baker vs. McCall International Ltd* [2000] CLC 189 и *Desert Sun Loan Corp vs. Hill* [1996] 2 All ER.

19 Видети предмете: *Hunter vs. Chief Constable of the West Midlands* [1982] AC 529, 536 (HL); *House of Spring Gardens Ltd vs. Waite* [1990] 1 WLR 347 at 358 (CA); и *Talbot vs. Berkshire County Council* [1993] 3 WLR 798 (CA).

20 Постоје два правила која се односе на субјективне границе дејства пресуде – правило “*privity*” и правило “*mutuality*”. Правило “*privity*” односи се на све четири поменуте категорије преклузије, а правило “*mutuality*” односи се само на пресуђену ствар и решено питање. Правило “*mutuality*” није прихваћено у САД. Видети: *Hunter vs. Chief Constable of the West Midlands* и *Carl-Zeiss Stiftung vs. Rayner & Keeler Ltd*. Правило “*mutuality*” примењује се и у Аустралији (Видети: *Ramsay vs. Pigram* (1968) 118 CLR 271 at 282 (HCA)), и Канади (Видети: *Toronto (City) vs. Canadian Union of Public Employees*, наведено према: “*Res iudicata*” and *Arbitration*).

које захтева да постоји идентитет у погледу обе странке (или њихових *privies*), тј. да је свака од странка у каснијем поступку била странка и у ранијем поступку, као и да постоји идентитет у погледу права која се штите у ранијем и каснијем поступку. Странкама у поступцима пред енглеским судовима сматрају се физичка и правна лица која су у записницима из ових поступака означена као странке. Само под одређеним, ограниченим околностима, физичка или правна лица могу се сматрати странкама чак и ако овај услов није испуњен. На пример, лице које је проузроковало штету заједно са неким другим лицем третираће се као странка чак иако није у записнику означено као странка.²¹ Исто тако, интервенијенти који узимају учешће у парници могу се, под одређеним условима, сматрати странкама.

2.1.6. Идентитет у погледу странака

Приговор *res iudicata* могу истицати и “*privies*”. Овим термином се у енглеском праву означава физичко или правно лице које је носилац свих или само неких права и дужности неког другог лица у праву, укључујући и права и дужности који деривирају из судске одлуке. Постоје три категорије ових лица: *privies* по крви (преци и наследници, на пример), *privies* по наслову (на пример, лице на које прелазе права и обавезе правног лица у случају инсолвентности) и *privies* по интересу (као на пример *trustee*²² који може да тужи у име бенефициара).²³ Најтеже је дефинисати ову последњу категорију *privies*. На основу практичног процесноправног приступа проблему одређивања ко може бити *privy* по интересу, *Piter Barnett*²⁴ сматра да се морају размотрити интереси субјеката, као и постојање довољно високог степена идентификације између њих, пре него што постане оправдано узети да одлука донета у поступку у коме је једно лице учествовало као странка треба да има дејство пресуђене ствари у односу на друго лице у поступку који је касније

21 Ипак, у случају *Lincoln National Sun Life Insurance Co vs. Sun Life Assurance Co of Canada* [2004] 1 Lloyd's Rep 737, судија Toulson J, заузео је став да је тужилац у арбитражном поступку против реосигураваоца везан чињеничним налазом из ранијег поступка који је он покренуо против другог реосигураваоца. Судија је у том случају приметно да је модерна тенденција решавања проблема везаних за серије повезаних парница у којима се јавља неко заједничко питање, напуштање строгих формалних правила и окретање ка широј примени принципа правичности.

22 Због недостатка адекватног термина у српском језику, користимо енглеску реч, (исто и М. Васиљевић, Тговинско право, Београд, 1995. година, стр. 256).

23 Видети: *Carl-Zeiss Stiftung vs. Rayner & Keeler Ltd.*

24 Видети: *Barnett*, op. cit., стр. 69.

покренут. Интерес у претходној парници мора да буде правни и бенефицијални – проста радозналост или забринутост за исход парнице, као и било која заинтересованост за њен исход нису довољни. На пример, пословни однос две компаније не чини једну *privy*-јем по интересу друге. Исто важи и за споразум о обештећењу закључен између два лица²⁵. Међутим, партнерски однос и однос *trustee*-бенефицијар могу бити основ постојања *privy* односа. Енглески судови заузели су став да се преносилац и стичалац лиценце која се односи на права интелектуалне својине не могу сматрати истом странком ако су посебно тужени од стране истог тужиоца.²⁶ Исто тако, компаније и њихови акционари, чак и они са контролним пакетом акција, начелно се не сматрају *privy*-има.²⁷

Сва описана правила односе се на одлуке *in personam* а не на одлуке *in rem*. Сврха одлука *in rem* у енглеском праву је утврђивање апсолутних права на стварима или статуса лица. Под условом да суд има надлежност да одлучује о *res*, пресуда *in rem* деловаће према свим лицима и целом свету у погледу питања својине или статуса који су утврђени.²⁸

2.2. Арбитражно право

Пракса енглеских судова, још од 1783. године, заузела је став да и коначна арбитражна одлука може представљати претпоставку основаног истицања приговора пресуђене ствари и решеног питања. У скорије време, у образложењу пресуде из 1966. године, судија *Diplock* је навео: “Приговор решеног питања односи се на арбитражу као и на парницу. Странке које су се определиле да њихов спор у погледу права и обавеза реши арбитражни суд везане су одлуком суда у погледу било ког питања релевантног за одлуку о спору повереном том суду на решавање.”²⁹

25 Видети: *Gleeson vs J Wippell & Co* [1977] 1 WLR 510.

26 Видети: *Mecklermedia Corp vs. DC Congress GmbH* [1998] Ch 40.

27 Видети: *Baratok Ltd vs. Epiette Ltd* [1998] 1 BCLC 283 (CA), где се компанија и њен једини бенефицијарни акционар нису сматрали *privy*-има. Али, насупрот томе стоји случај *Berkeley Administration Inc vs. McLelland* [1995] ILPr 210 (CA), у коме је суд заузео позицију да је потпуно нереално, у контексту тог случаја, раздвојити компанију мајку и компанију кћер која је у потпуном власништву мајке.

28 Видети: Barnett, op, cit., стр. 75-85. Противна овом ставу је одлука суда у случају *Powell vs. Wiltshire* [2004] EWCA Civ 534 (CA), који се односио на својину на авиону.

29 Наведено према: “*Res Iudicata*” and *Arbitration*.

Да би једна арбитражна одлука имала дејство *res iudicata* потребно је да су испуњени исти услови који важе и за одлуке државних судова: одлука мора бити коначна, мора се односити на меритум спора, мора бити проглашена од стране надлежног суда и мора бити призната у Енглеској. У једном предмету, од енглеског Високог суда захтевано је да одбије извршење арбитражне одлуке донете у Енглеској, и призна одлуку кинеског државног суда о истој ствари.³⁰ Суд је нашао да је арбитражна одлука донета раније, да није оспорена и да, стога, правна ствар која је решена њоме представљају пресуђену ствар. Из тог разлога суд је заузео став да није било допуштено водити парнични поступак о истој ствари, те је арбитражна одлука извршена а признање одлуке кинеског државног суда је одбијено.

Арбитражна пракса у Енглеској потврђује да је постојање пуноважне делимичне коначне арбитражне одлуке, такође, основ успешног истицања приговора решеног питања, као и да је арбитражни суд *functus officio* у погледу питања решених делимичном одлуком.³¹

За сада, у арбитражној пракси Енглеске нема података о примени доктрине злоупотребе поступка у арбитражном поступку, мада *Mustill* и *Boyd* оспоравају применљивост правила из случаја *Henderson vs. Henderson* у арбитражи.³²

3. RES IUDICATA У ПРАВУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

3.1. Поступци пред државним судовима

3.1.1. Општа правила

Принцип *res iudicata* у САД има, начелно говорећи, сличну садржину и домен примене као и у Енглеској, али је, у одређеној мери, додатно проширен када су у питању трећа лица.³³ Странка из поступка који је окончан правноснажном пресудом (или њен *privy*) може се позивати на преклузију у

30 Случај *Peoples Insurance Company of China vs. The Vysanthi Shipping Company Ltd* [2003] 2 Lloyd's Rep 617.

31 Видети: *Fidelitas Shipping Co Ltd vs. V/O Exportchleb*, напомена 51; и *Sutton & Gill, Russell on Arbitration*, Sweet & Maxwell, London, 2003. година, стр. 285.

32 Видети: *Mustill i Boyd, Commercial Arbitration*, Butterworths, London, 1989. година, стр. 133.

33 Видети: *American Law Institute (ed.), Restatement: Second: Judgments* (у даљем тексту "*Restatement*"), поглавље. 3, одељци 13-33.

погледу захтева (*claim preclusion*) и истицати приговор пресуђене правне ствари (*cause of action estoppel*), или на преклузију у погледу одређеног чињеничног или правног питања (*issue preclusion*) и истицати приговор решеног питања (*issue estoppel*).³⁴ Приговор решеног питања може, под одређеним условима, истицати и треће лице.

3.1.2. Пресуђена ствар

Преклузија у погледу пресуђене ствари онемогућава странци да поново покрене поступак поводом захтева о коме је већ ауторитативно и мериторно решено правноснажном одлуком надлежног суда.³⁵ Идентитет захтева (*identity of claims*) обухвата сва права тужиоца у односу на туженог, која се односе на одређену трансакцију или било који њен део, или на серију повезаних трансакција из којих је произишао спор који је био повод за тужбу (*action*). Шта конституише једну трансакцију или серију трансакција, суд одређује прагматично имајући у виду све околности конкретног случаја, а нарочито да ли су чињенице повезане временски, просторно, по пореклу или мотивационо, да ли оне представљају погодну целину за пресуђење и да ли њихово третирање као целине одговара очекивањима странака, пословној пракси или узансама у одређеној области правног промета.³⁶

3.1.3. Решено питање

Преклузија у погледу решеног питања односи се на ситуацију када је неко фактичко или правно питање решено пуноважном коначном одлуком, а решење тог питања је од есенцијалног значаја за такву одлуку. У том случају, решење фактичког или правног питања везује странке сваког каснијег поступка било да се ради о истом или различитим захтевима.³⁷ Услов је, дакле, есенцијалност значаја решеног питања за исход поступка. Према тумачењу неких судова, за преклузивни ефекат решења неког питања, потребно је да се ради о питању које је “коначно” или “крајње”, а чак и неопходне “доказне чињенице” не могу се кавлификовати за дејство *res*

---

34 Израз "*res iudicata*" најчешће се, у међународној арбитражној пракси, користи за означавање читаве теме претходног пресуђења, укључујући, како преклузију у погледу правне ствари, тако и преклузију у погледу решеног питања. Међутим, има судија и теоретичара који термином *res iudicata* означавају искључиво преклузију у погледу правне ствари а преклузију у погледу решеног питања означавају другим термином (*issue estoppel*).

35 *Restatement*, одељак 19.

36 Видети: Yeazell, *Civil Procedure*, Aspen Law & Business, 1996. година, стр. 798.

37 *Restatement*, одељак 27.

iudicata. Творци цитираног “*Restatement-a*” стали су на становиште да је потребно да и странке и суд “препознају неопходност решавања односног питања за доношење одлуке.”³⁸ Постоји велики број изузетака од општег правила о преклузији у погледу решеног питања, који се односе на квалитативну природу чињеница и околности ранијег и каснијег поступка.³⁹

3.1.4. Злоупотреба поступка

Што се принципа забране злоупотребе поступка тиче, начелно је правило да пресуда нема дејство *res iudicata* у каснијој парници у погледу питања која нису решена у ранијој парници - а могла су бити. То значи да доктрина злоупотребе поступка у САД није тако свеобухватна као у Енглеској. “*Restatement*” предвиђа постојање одређених оправданих разлога из којих је странка могла да се определи за то да не покреће решавање одређеног питања у ранијој парници – (на пример, избегавање могућих злоупотреба од стране надмоћнијег противника).⁴⁰

3.1.5. Идентитет у погледу странака

У погледу критеријума идентичности странака, најчешће се преклузија у погледу правне ствари односи на странке у каснијој парници које су то својство имале и у ранијој парници. Међутим, од овог општег правила постоје изузеци. На пример, сукцесор у погледу интереса може бити везан одлуком донетом у ранијој парници. Везаност одлуком из раније парнице односи се и на *privity*-е. Исто тако, и концепт “виртуелне репрезентације” користи се за проширење преклузије на лица која нису била странке у ранијој парници, али су била “виртуелно репрезентована” од стране странака.⁴¹ Такође, према америчком праву, лице које није било странка, али је контролисало или значајно учествовало у контроли понашања странке у парници, везано је одлуком као да је било странка.⁴² Правило “*Mutuality*” у америчком праву није критеријум за преклузију у погледу правне ствари, па је странка из окончаног поступка која је преклу-

38 *Restatement*, одељак 27 и коментар.

39 *Restatement*, одељак 28.

40 *Restatement*, одељак 27 и коментар. Право државе *New York* је мање толерантно. Видети: *Henry Modell & Co Inc vs. Reformed Protestant Dutch Church of City of New York*, 68 NY.2d 456. (1986).

41 Видети: В. Yeazell, *Civil Procedure*, Aspen Law & Business, 1996. година, стр. 811, где се цитира случај *Southwest Airlines Co vs. Texas Int'l Airlines*, 546 F.2d 84 (5th Cir. 1977).

42 *Restatement*, одељак 39.

дирана од поновног парничења о једној ствари са другом странком, такође преклудирана и од парничења о тој ствари са другим лицем, осим у случају да јој није била пружена пуна и правична могућност да учествује у ранијем поступку или постоје друге околности које оправдавају њено пропуштање.⁴³

Приговор решеног питања може се користити и офанзивно – ради омогућавања лицу који није било странка у ранијој парници да подигне тужбу засновану на одлуци суда из те парнице, уз онемогућавање туженом да оспорава налазе и одлуке суда.

3.2. Арбитражно право

Начелно, пуноважна коначна одлука надлежног арбитражног суда, уз одређене изузетке, има иста дејство према правилима о *res iudicata* као и одлука државног суда.⁴⁴ То практично значи да и арбитражне одлуке имају исто преклузивно дејство у погледу правних ствари и чињеничних и правних питања као и одлуке државног суда.⁴⁵

Интересантан аспект права САД односи се на надлежност суда да одлучи о основаности приговора *res iudicata*, тј. на проблем да ли државни или арбитражни суд има јурисдикционо овлашћење да реши питање *res iudicata*. У решавању овог проблема одређени број судова највећу тежину придаје језику арбитражног споразума и сматра одлучујућим критеријумом предвиђеност *res iudicata* дејстава арбитражне одлуке њиме. Други судови се позивају на правила о коначности одлука, док трећи имају хибридан, еклектични приступ – тј.

---

43 *Restatement*, одељак 29.

44 *Restatement*, одељак 84(1), а изузеци у одељку 84(2)-(4): Видети: G. Born, *International Commercial Arbitration in the United States*, Kluwer, The Hague, 2001. година, стр. 914.

45 Видети: A. Lowenfeld, "Arbitration and Issue Preclusion: a view from America", *Arbitral Tribunals or State Courts: Who must defer to whom?*, ASA Special Series No 15, 2001. година и R. Shell, "Res iudicata and collateral estoppel: effects of commercial arbitration", (1988) 35 *UCLA Law Rev* 623. Преклузија се, у арбитражи, примењује офанзивно под одређеним околностима - на пример, против починиоца штете који је позван да се придружи арбитражном поступку али је то одбио ("vouching-in"). Видети: *SCAC Transp (USA) Inc vs. S.S. Danaos*, 845 F.2d 1157 (2nd Cir. 1988), и *Duferco Int'l Steel Trading vs. T Klaveness Shipping A/S*, 333 F.2d 383 (2nd Cir. 2003).

приступ који представља комбинацију првог и другог.⁴⁶ Стандарди који се тренутно примењују, иако различити, добро су дефинисани и, донекле, обезбеђују предвидивост и правну сигурност. Међутим, одлука Врховног суда САД којом би се креирао универзални стандард била би више него добро дошла.

4. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

Res iudicata представља један од основних правних принципа, који, уз постојање већих или мањих разлика, прожима готово све правне системе - почев од најстаријих времена па све до данашњих дана. На основу претходне анализе може се закључити да садржина овог принципа у енглеском и америчком праву у значајној мери одступа од поставки на којима је он заснован и изграђен у земљама континенталноевропског правног круга. Особености се, преваходно, односе на инструментализацију принципа забране злоупотребе поступка у примени принципа пресуђене ствари, на правила која се тичу тзв. решеног питања и претходног задовољења, као и на институте «*privity*» и «*mutuality*».

Растућа привредна међузависност држава, која се манифестује у чињеници да су трговинске и остале привредне активности, као и правни промет у целини, у све мањој мери омеђени државним границама, намеће потребу за познавањем прописа која се примењују у другим државама, као и за хармонизацијом законских решења која се односе на фундаменталне принципе поступака у којима се решавају спорови настали у међународном промету. Потреба за правном сигурношћу дефинитивно представља један од основних приоритета у регламентацији међународног правног промета, а без икакве сумње, унификација правила која се односе на принцип *res iudicata* у великој мери би допринела пунијој реализацији овог темељног правног принципа. Са друге стране, познавање и разумевање правних прописа различитих држава и принципа на којима су они засновани од великог је значаја, како за теоретичаре међународног и упоредног права, тако и за учеснике међународног правног промета. Аналитичко сагледавање страних правних института пр-

---

46 Предмети: *Chiron Corp vs. Ortho Diagnostic Sys*, 207 F.3d 1126, 1130-1131 (9th Cir. 2000); *John Hancock Mutual Life Insurance Co vs. Thomas W Olick*, 151 F.3d 132, 136-137 (3rd Cir. 1998); *Apparel Art International, Inc vs. Amertex Enterprises Ltd*, 48 F.3d 576, 583 (1st Cir. 1995); и *Hugo Marom Aviation Consultants Ltd vs. Recon/Optical Inc*, 1991 US Dist. LEXIS 6877 (7th Cir. 1991) – (наведено према: Born, op. cit., стр. 683).

жа добру основу за упоређивање и приближавање теоријских ставова и концепција на којима су правни институти изграђени у различитим државама, а њихово познавање и разумевање доприноси већој извесности позиција и пословној сигурности учесника у међународном промету.

Надамо се да ће овај рад представљати мали допринос бољем познавању карактеристичних обележја принципа *res iudicata* у земљама англосаксонског правног система и већем разумевању његових специфичности.

Dejan Janićijević, LL.M

Teaching Assistant

RES IUDICATA IN ENGLISH AND AMERICAN LAW

Summary

The term *res iudicata* refers to the general doctrine that an earlier and final adjudication by a court or an arbitration tribunal is conclusive in subsequent proceedings involving the same subject matter or relief, the same legal grounds and the same parties (the so-called "triple-identity" criteria).

On one hand, *res iudicata* has a positive effect (judgment or award is final and binding between the parties) and, on the other side, a negative effect (the subject matter of the judgment or award cannot be re-litigated a second time, also referred to as *ne bis in idem*).

The *res iudicata* principle applies in all principal legal systems to prevent the same claimant from bringing the same claim against the exact same respondent. In mainly common law jurisdictions, the doctrine also applies to prevent the same parties from rearguing an issue that has been determined in earlier proceedings between them. The doctrine has been further extended in a limited number of common law jurisdictions to prevent a party raising issues in subsequent proceedings, between the same parties, that could have been raised in the earlier proceedings, but were not.

In international arbitration, the binding effect of arbitral awards is prescribed by many institutional rules. The institutional provisions expressly proscribe the positive *res iudicata* effect of an award, but they also imply that by agreeing to arbitration pursuant to such rules, the parties accept the negative *res iudicata* effect of any valid arbitral award.

In international arbitral practice, awards are also generally regarded as having *res iudicata* effect, to a greater or lesser extent. There are many reported cases where commercial arbitral tribunals have applied *res iudicata* principles.

Since arbitral tribunals are not necessarily required to apply the same procedural rules as domestic courts and have greater freedom to apply procedural rules that are appropriate for international arbitration (institutional international rules and, increasingly, uniform laws), there is a greater likelihood of harmonization of the rules referring to *res iudicata*, which would be an important incentive to the further development of international trade.

Key words: *res iudicata*, adjudicated matter, arbitrated issue, "triple-identity" test; international arbitration, positive and negative *res iudicata* effect.

